

Розділ 3
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НЕПОВНОЛІТНІХ,
ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник поліції

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ
ВІД НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОСТРАЖДАЛОГО ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ВЧИНЕНЕ ЩОДО ДО НЬОГО НАСИЛЬСТВО

Victor PLETENETS,
PhD in Law, Docent,
Assistant Professor of Forensics
and Home Medical Training Department
of Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs,
Lieutenant Colonel of Police

ORGANIZATIONAL AND TACTICAL FEATURES
OF OBTAINING INFORMATION ABOUT VIOLENCE
FROM A MINOR VICTIM

The paper emphasizes that the latent nature of manifestations of violence against minors, including sexual violence, makes it impossible for law enforcement officers to provide a legal assessment the actions of the persons concerned. In this regard attention is focused on ways to obtain information about the circumstances of the violence committed against minors.

It has been emphasized that the fact of sexual violence may become known to other persons, such as a school teacher, sports coach, relatives, etc. The received

information on the circumstances of the event committed against the child necessitates the taking of appropriate measures by authorized persons.

The author has listed reasons why not all the circumstances of violence are clarified, in particular: the imperfection of the educational process; reluctance of parents to make the event public; distrust of the child's words; problems of investigators in the organization and tactics of individual investigative (search) actions; insufficient attention from social services.

A particular attention is paid to the use of schemes, plans that would graphically reflect the sequence of events, their participants, places. It is emphasized that their use minimizes the possibility of omission from consideration of data relevant to the finding of the circumstances of criminal offenses. This is especially important in the case of a number of illegal actions against victims, including means of pressure.

The degree of readiness of the authorized persons to receive information from minors about the circumstances of the violence committed against them also deserves attention.

The emphasis is placed on the peculiarities of the organization of communication with children of different ages, including the use of anatomically detailed dolls, drawings, toys and more. The author has shown the importance of the psychologist in conducting communication and receiving information from the minor victim about the circumstances of the violence.

Keywords: *sexual violence, minor, information, victim, investigation, social services.*

Формування здорового покоління є запорукою збереження генофонду української нації та держави Україна. Проте існуючі соціально-економічні та геополітичні процеси ускладнюють, а досить часто і унеможливають реалізацію державних програм, діяльність установ, спрямованих як на забезпечення розвитку дитини – майбутньої особистості, так і убезпечення її від можливих несприятливих наслідків передчасного впливу окремих представників соціуму.

Численні дослідження вказують на достовірний і вельми міцний зв'язок між несприятливими подіями дитинства і багатьма психічними розладами, включаючи депресію, тривогу, розлади особистості і навіть психози, в тому числі у хворих на шизофренію¹.

Пережите у дитинстві насильство, особливо якщо цьому факту не було надано належної оцінки та допомоги з боку фахівців відповідного профілю, призводить до віддзеркалення дій особи у дорослому віці. Дійсно, пережитий у дитинстві факт насильства може ускладнити або унеможливити соціалізацію, подальшу самореалізацію особи.

¹ Иногда причины психических расстройств следует искать в несчастном детстве.
URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3377290>.

Фізичного та сексуального насильства в Україні щороку зазнає приблизно 1 мільйон жінок, з яких звертаються до поліції максимум 10% та від 1 до 3 млн. дітей, котрі стають жертвами або свідками насильства¹.

Про латентність розслідуваних проявів наголошують й інші науковці. Так, згідно результатів досліджень Є. Сльозки кожна п'ята опитана дитина в Україні зазнавала різних форм сексуального насильства. У понад 80% таких випадків злочинці були знайомими для дітей людьми, у 90% випадків про насильство відносно дітей у відповідні органи ніхто не повідомляв².

Прихований характер аналізованих проявів унеможливує надання правоохоронцями правової оцінки діям відповідних осіб.

Заслуговують на увагу й способи отримання відомостей про обставини вчиненого до неповнолітніх насильства. Так, згідно з проведенням дослідженням, про застосування до неповнолітніх ознак сексуального насильства (проявів сексуальності) з'ясовувалось в ході спілкування в лікарні у 27% дітей, під час розширених форматів вільного спілкування – 62% та постановки питань з використанням ляльок чи малюнків – 73%³.

Про факт сексуального насильства може стати відомо й іншим особам, наприклад, вчителю в школі, тренеру спортивної секції, родичам тощо. Наведене демонструє, що отримання інформації про обставини вчиненої по відношенню до дитини події обумовлює необхідність прийняття відповідних заходів.

Серед причин, за якими не з'ясовуються всі обставини фактів насильства виокремлюють:

– недосконалість виховного процесу, що ускладнює (унеможливує), в силу обставин (страх, сором бути висміяним, не знайти підтримки) можливості постраждалих дітей повідомити про пережите ними;

– небажання батьків надавати розголосу події. Рішення про повідомлення за фактом насильства по відношенню до дитини, зазвичай, приймаються дорослими членами родини на «сімейній раді». В основу рішення закладаються перспективи розголосу та насмішок від сусідів, однолітків дитини, небажання слідчої та судової тяганини, псування стосунків з кривдником тощо;

– недовіра словам дитини про відповідний факт може простежуватися у тому випадку, коли до цього вона неодноразово викривалася у неправдивості

¹ За домашнє насильство – за грати: як в Україні та світі борються зі знуцанням у родині. URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo.

² Сльозка Є. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. Жіночий консорціум України за підтримки VICE (Міжнародного католицького бюро дитини) та OAK Foundation. 2015. 48 с.

³ Leventhal J.M., Hamilton J., Rekedal S., Tebano-Micci A., Eyster C. Anatomically correct dolls used in interview of young children suspected of having been sexually abused. Pediatrics. 1989. P. 401. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=CCKQAgAAQBAJ>.

повідомлень про якісь обставини, сприймається як схильна до вигадувань тощо. Закріплення та труднощі подолання стереотипу про брехливість дитини обумовлює й відмову від вжиття необхідних заходів з боку дорослих, котрим стало відомо про відповідний факт;

– проблеми правоохоронців в організації й тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема й допиту з вказаними особами. Застосування бездумних, примусових, директивного характеру підходів у проведенні дій з неповнолітнім призводять до його «закриття» та неможливості отримання вагомої для прийняття рішень інформації; недостатнє усвідомлення того, що діти, котрі є жертвами чи свідками сексуального насильства могли стати ще й об'єктами впливу (фізичного, психічного)¹.

Серед причин доцільно вказати й недостатнє приділення уваги такими службами як: соціальною, сім'ї та молоді, у справах дітей та іншими у запобіганні та виявленні подібних фактів. Закритість дитини, неналежна увага з боку дорослих (батьків, вихователів, педагогів) змінам у поведінці ускладнюють або унеможливають процес отримання інформації про відповідний факт. Таким чином, вказані та інші причин визначають труднощі виявлення фактів насильства й тиску, їх правової оцінки, надання допомоги дитині, що стала жертвою насильства тощо.

У висвітленні неповнолітніми одні події можуть накладатися на інші, що потребуватиме їх розмежування, побудови в хронологічному порядку та надання оцінки кожній із них. Крім того, на достовірність отриманої інформації можуть впливати час, що пройшов з моменту події до здійснення правоохоронцями спілкування з дитиною, кількість пережитих нею епізодів злочинних дій та їх зміст, інтенсивність застосування заходів тиску тощо. Тобто процес спілкування з неповнолітнім вимагає значних затрат часу на підготовку, безпосереднє проведення та аналіз отриманих відомостей.

У здійсненні даної діяльності правоохоронцям може сприяти алгоритм допиту неповнолітніх (малолітніх), постраждалих від насильства².

Крім того, доцільним, на нашу думку, є використання схем, планів, котрі графічно відображали б послідовність подій, їх учасників, місця. Особливого значення це набуває у випадку вчинення стосовно потерпілих низки протиправних дій. Їх використання мінімізує можливості упущення з розгляду вагомих для встановлення обставин кримінальних правопорушень даних.

Заслуговує на увагу й ступінь готовності правоохоронців до отримання

¹ Плетенець В.М. Організаційно-тактичні аспекти отримання відомостей про насильство від дітей. Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights». 2020. № 3. 272 с. С. 79–80.

² Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 72–78.

від неповнолітніх інформації про обставини вчиненого по відношенню до них насильства. Так, більшість занять, проведених за досвідом використання анатомічних ляльок та методики «Зелена кімната» Чеської республіки¹ на курсах підвищення кваліфікації з дисципліни: «Особливості здійснення досудового розслідування у формі дізнання щодо неповнолітніх» співробітники Національної поліції сприймали критично. Подібне ставлення до невідомого та нового є закономірним процесом пізнання для більшості осіб. Однак, запровадження передових технологій спрямоване на покращення вже наявного досвіду й розширення можливостей та результативність діяльності.

Потребує уваги й той факт, що за підсумками проведення занять та обґрунтування можливості отримання інформації від неповнолітнього в ігровій формі, більшість (близько 80%) зазначених співробітників погоджувались із доцільністю використання методики «Зелена кімната» та анатомічних ляльок.

Про актуальність наголошували ті співробітники, котрі в ході опитування неповнолітніх відчували проблеми у зв'язку з недостатністю знань та досвіду, належного забезпечення, у тому числі реквізитом для більш повного та точного сприйняття слів дитини щодо обставин події.

Інші ж співробітники, котрі оцінювали скептично зазначену техніку опитування неповнолітніх з використанням анатомічних ляльок, наголошували, що не мали досвіду (7%) або не відчували труднощів (13%) у вказаній діяльності.

Аналіз наведених даних дозволяє зробити певні висновки. Так, зазначені співробітники могли мати або достатній фах, досвід, знання психології, зокрема й дитячої, високо розвинену інтуїцію, емпатію. Проте ми не виключаємо й вірогідності поверхневого ставлення до побудови та реалізації спілкування з неповнолітнім, без встановлення у подробицях всіх обставин події. Формальний характер діяльності не несе, з одного боку труднощів її виконання, а з іншого – не сприяє отриманню всіх відомостей для прийняття обґрунтованих рішень.

Водночас сам факт наявності лише ляльок, без належної підготовки до їх застосування не сприятиме отриманню відомостей. Правильне розуміння та критичне ставлення до того, що дитина продемонструвала, визначає перспективу встановлення обставин події, однак потребує перевірки та всебічності в їх оцінці.

Заслуговує на увагу й те, що співробітники правоохоронних органів значно рідше, ніж інші спеціалісти, розглядали демонстрації сексуальних дій дітей з ляльками як переконливий доказ сексуального насильства².

¹ Заняття із застосуванням міжнародного досвіду. URL: <https://dduvs.in.ua/2019/12/02/diznannya>.

² Boat B.W., Everson M.D. Use of anatomical dolls among professionals in sexual abuse evaluations. *Child Abuse & Neglect*. 1988. № 12. P. 171–179. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0145213488900257?via%3Dihub>.

Варто враховувати здатність дітей до навіювання. Зокрема те, свідками чого вони були, може видаватись за подію, що відбулася з ними. Так, групою дослідників наголошується на тій дилемі, що діти, які спостерігали багато сексуальної поведінки, можуть продемонструвати дії, котрі насправді з ними не відбувалися¹. Це обумовлює необхідність використовувати свідчення дитини в пошуку інших відомостей для підтвердження або спростування її показань.

Свої особливості має і організація спілкування з дітьми різних вікових категорій. Так, у відношенні малих дітей віком 2-3 роки, в яких не розвинута речова форма передачі інформації, потребує правильної інтерпретації їх словник на мову дорослих. При цьому чим меншим є вік дитини, тим усні її пояснення обставин події все більше перетворюються на демонстрацію змісту подій, що відбулися.

На процес отримання відомостей значною мірою впливає й рівень розвитку дитини, що відповідає її віку. Занедбаність в соціальному та педагогічному планах обумовлюють й силу пам'яті, що ще більше ускладнюють процес розуміння дитиною питань та надання відповідей на них. Зазначене потребує врахування для правильної організації спілкування з дитиною відповідного віку та прогнозування його результатів.

За наявності припущень, що демонстрація анатомічно деталізованих ляльок може додатково травмувати дитину, доцільно використовувати інші засоби, зокрема малюнки, іграшки тощо.

По відношенню до більш дорослих неповнолітніх, застосування анатомічних ляльок може мати дещо інші результати, обумовлені компетентністю дій відповідних співробітників правоохоронних органів зокрема:

– не підготовлена діяльність може погіршити емоційний стан дитини та ускладнити (унеможливити) отримання відомостей про обставини кримінального правопорушення, що, з високим ступенем вірогідності, сформує у дитини переконання неспроможності правоохоронців встановити та притягти до відповідальності винуватців;

– посередність виконання діяльності жодним чином не наблизить правоохоронців до отримання відомостей про факт кримінального правопорушення, та з можливим закріпленням у дитини думки про байдуже ставлення до його проблеми та закріплення відчаю. Це, у свою чергу, може вплинути на формування стану озлобленості, подальших дій неповнолітнім із спроби самосуду, самогубства тощо.

Важливо забезпечити отримання вагомих даних у встановленні обставин провадження у тому числі й зі свідчень неповнолітнього. При цьому

¹ Helen L. Britton and Mary Allyce O'Keefe. Use of nonanatomical dolls in the sexual abuse interview. *Child Abuse & Neglect*. 1991. № 15. P. 567–573. URL : https://www.researchgate.net/publication/21197094_Use_of_nonanatomical_dolls_in_the_sexual_abuse_interview_interview.

неповнолітній, котрий займатиме добросовісну позицію, переконається у дієвості правоохоронної системи, починаючи з компетентної діяльності співробітників Національної поліції, а в разі спроб зайняття недобросовісної позиції – швидкої відмови від неї з усвідомленням її недоцільності та безперспективності.

Усвідомлення несправедливості може стати рушійною силою до висвітлення постраждалим неповнолітнім обставин події та спроби відстоювання своєї правоти. Так, з 5 до 12 років ставлення до моральності змінюються від: морального реалізму (тверде і вельми однозначне розуміння добра і зла) до морального релятивізму (кожен має право справедливого ставлення до себе)¹.

Сприйняття особи лише за віком, на нашу думку, може бути не об'єктивним. Так, наприклад у віці від 12 років до настання віку повноліття допитувані можуть, з одного боку, висвітлювати та аргументовано доводити відомості про обставини кримінального правопорушення, з іншого – застосовувати кваліфіковані заходи протидії досудовому розслідуванню.

У результаті узагальнення слідчої практики, проведеного Л.В. Лівшицем, було встановлено 75,6% випадків протидії неповнолітніми підозрюваними в формі давання неправдивих свідчень, 87% випадків протидії неповнолітніми обвинуваченими у формі давання неправдивих свідчень; факти схиляння інших осіб до давання неправдивих свідчень з боку неповнолітніх підозрюваних відзначають 46%, а з боку неповнолітніх обвинувачених – 35% опитаних слідчих².

На даному етапі життя та соціалізації вказані особи можуть усвідомити і безсилля правоохоронної системи. Так, вірогідним є формування стереотипу всездозволеності, що ґрунтуватиметься, з одного боку на зневірі у дієвості правоохоронців з викриття кривдників, а з іншого – справедливому їх покаранні. У разі, якщо по відношенню до неповнолітнього постраждалого або свідка насильства було застосовано заходи тиску, він може змінити свідчення, що були дані раніше.

Стаття 226 КПК України визначає, що допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря³.

Законним представником може бути один з батьків чи опікунів дитини. За відсутності у дитини батьків або коли вони запідозрені у причетності до кримінального правопорушення, законним представником призначатиметься

¹ Формирование и развитие личности ребенка на разных возрастных этапах. URL: http://koi.tspu.ru/koi_books/belyaeva/str18.htm.

² Лившиц Л.В. Проблемы преодоления противодействия расследованию преступлений несовершеннолетних: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 1998. С. 18–19.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Х: Одіссей, 2012. 360 с.

співробітник служби у справах дітей органу місцевої влади. На законного представника покладається обов'язок забезпечення дотримання прав дитини.

Діти всіх вікових категорій менш схильні викривати жорстке поводження батьків. Однак, показники звинувачень збільшувалися з віком дітей, 50% дітей у віці від 3 до 6 років, 67% дітей у віці від 7 до 10 років та 74% дітей у віці від 11 до 14 років надають інформацію про відповідний факт¹.

Те, що неповнолітні з більшою вірогідністю можуть повідомити про факт насильства, здійснюваного членами родини чи сторонніми особами, аніж батьками, потребує врахування в організації розслідування даних фактів. При цьому, чим меншим є вік дитини, тим більшими мають бути підозри в можливому замовчуванні нею причетності до події батьків.

З тактичних міркувань, залучати батьків до проведення допитів не доцільно, що обумовлено: уникненням можливого тиску на дитину; труднощами неповнолітніх з висвітлення факту в повному обсязі, у тому числі з причин сором'язливості, дискомфорту; ймовірним стресом від почутого, розчаруванням, що призведе до відмови від підтримки дитини тощо.

У разі використання в ході допиту спеціально пристосованого для цього приміщення, батьки можуть знаходитися за дзеркальним склом та спостерігати за ходом проведення спілкування з дитиною.

Відсутність підтримки з боку близьких осіб, скоріш за все, призведе до ускладнень в подальшому спілкуванні з неповнолітнім.

Свідчення, без належної підготовки до їх отримання, можуть бути неповними, суперечливими, не відображувати картини події. Це не має сприйматися категорично як намагання особи дати неправдиві свідчення, ввести слідство в оману тощо. Постанова тих самих уточнюючих, деталізуючих питань може призвести до сприйняття дитиною помилковості попередньої відповіді та закладення сумнівів у правильності наданих свідчень. Таким чином необдумані дії слідчого можуть призвести до навіювання та, як наслідок, зміни неповнолітнім свідчень.

Результатом буде недостовірна картина події та, як наслідок, уникнення винуватцями покарання з продовженням протиправних діянь подібного характеру. Таким чином, лише правильна організація спілкування сприятиме отриманню відомостей про обставини події.

Найсудоріше дотримання не тільки правових, а й моральних принципів і норм, як наголошує Д.П. Котов, є запорукою об'єктивності і справедливості в діяльності слідчого, абсолютно необхідних для забезпечення ефективності розслідування, попередження злочинів, для підтримки високого престижу

¹ Trends in children's disclosure of abuse in Israel: a national study IritHershkowitza, Dvora Horowitz b, Michael E. Lambc Child Abuse & Neglect. 2005. № 29. P. 1203–1214. URL: <https://www.nationalcac.org/wp-content/uploads/2016/10.pdf>.

органів попереднього слідства і всіх правоохоронних органів в цілому¹.

Проведення з неповнолітніми, й у першу чергу тими, котрі стали свідками чи жертвами насильства, піддалися тиску з боку зацікавлених осіб будь-яких дій, застосування тактичних прийомів потребує врахування особливостей дитячої психіки.

Підтверджено (анкетуванням слідчих), що більшість з них (59%) у проведенні спілкування з неповнолітніми відчують труднощі, які значною мірою, пов'язані з:

- небажанням додатково травмувати дитину (100%);
- відсутністю знань про міжнародні розробки для інтерв'ювання постраждалих від сексуального насильства (93%);
- поверхневими знаннями дитячої психології (81%);
- недостатнім рівнем знань та досвіду використання методики «Зелена кімната» (79%).

Вказані відомості демонструють невідповідність слідчих до проведення допиту постраждалих від сексуального насильства неповнолітніх. Значна частина правоохоронців наголошують на тому, що діють, спираючись на власний досвід, який не пов'язаний з розслідуванням кримінальних проваджень за фактами насильства щодо неповнолітніх взагалі та проведенням допитів (опитувань) зокрема. Компенсацію недостатнього рівня знань правоохоронці реалізують за рахунок досвіду колег, проходження курсів підвищення кваліфікації тощо.

Наведене демонструє залежність можливостей встановлення обставин події, що сталась, з одного боку, від віку та рівня розвитку дитини, з іншого – професіоналізму співробітників правоохоронних органів в організації та проведенні з ним спілкування, у тому числі з використанням можливостей анатомічних ляльок.

Діяльність слідчого має спрямовуватись не лише на отримання інформації (будь-яким шляхом), а щонайменше на мінімізацію можливої шкоди дитині.

Тактовність та професіоналізм в спілкуванні з постраждалими дітьми є запорукою успіху отримання відомостей про обставини події та надання юридичної оцінки діям відповідних осіб.

Правоохоронці, котрі недооцінюють знання психології дітей та можливості використання сучасних розробок, зокрема й анатомічних ляльок, не в змозі отримувати позитивний з мінімальними витратами часу, сил та засобів, можливістю додаткового травмування неповнолітнього постраждалого результат.

Відповідно, якісне виконання діяльності правоохоронцями буде спрямовано не лише на всебічне розслідування, а й упередження подібних фактів у майбутньому.

Питання, що потребуватимуть відповіді неповнолітнього, мають бути

¹ Котов Д.П. Вопросы судебной этики. М., 1976. С. 43.

попередньо обговорені з психологом. Останній, з урахуванням віку та особливостей розвитку дитини, може їх скоригувати у доступну для сприйняття форму. Більша частина психологів сходяться на думці, що за такої ситуації має відбуватися лише один допит, без можливості повторних, додаткових. Цим переслідуються мета мінімізації травмування дитини. Це обумовлює необхідність ретельної підготовки до проведення даної слідчої (розшукової) дії.

За наявності припущень про здійснюваний на дитину тиск з боку заінтересованих осіб мають з'ясуватися й ці обставини. При цьому складність в зазначених умовах визначатиметься ще більшою закритістю дитини, що вимагатиме більшої кількості часу на налагодження того рівня довіри, котрий дозволив би дитині висвітлити подію та факт тиску на неї з боку відповідних осіб.

При проведенні спілкування доцільно здійснювати відеозапис, який у подальшому із використанням спеціаліста-психолога, фізіогноміста може бути проаналізований на предмет виявлення неправдивих відповідей на поставлені слідчим питання. Цим буде визначено можливі причини, сформовано напрями для подальших слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, підготовка до проведення спілкування з постраждалим від насильства неповнолітнім є вагомим складовим отримання відомостей про відповідний факт.

В організації спілкування з постраждалим мають враховуватися вік, рівень розвитку дитини, що відповідає її віку. Рішення про використання анатомічно-деталізованих ляльок має прийматися в кожному конкретному випадку. За наявності припущень про можливість додаткового травмування дитини вони мають бути замінені використанням малюнків, іграшок тощо. За наявності припущення про причетність до вчиненого насильства чи тиску на дитину батьків, їх залучення до проведення спілкування є недоцільним. Потребує врахування, що неповнолітні з більшою вірогідністю можуть повідомити про факт насильства, здійснюваного членами родини чи сторонніми особами, аніж батьками.

Питання, що ставитимуться неповнолітньому, мають бути попередньо обговорені з психологом, який може їх скоригувати в доступну для сприйняття форму. Доцільним є здійснення відеозапису, котрий у подальшому може бути проаналізованим на предмет виявлення неправдивих відповідей неповнолітнім.

Зазначене забезпечить належний рівень проведення спілкування з неповнолітнім постраждалим від насильства та отримання всебічних даних про обставини події для надання їм правової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 72–78.
2. За домашнє насильство – за ґрати: як в Україні та світі борються зі знуцанням у родині. URL : https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo.
3. Заняття із застосуванням міжнародного досвіду. URL: <https://dduvs.in.ua/2019/12/02/diznannya>.
4. Иногда причины психических расстройств следует искать в несчастном детстве. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3377290>.
5. Котов Д.П. Вопросы судебной этики. М., 1976. С. 43.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Х: Одиссей, 2012. 360 с.
7. Лившиц Л.В. Проблемы преодоления противодействия расследованию преступлений несовершеннолетних: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 1998. С. 18–19.
8. Плетенець В.М. Організаційно-тактичні аспекти отримання відомостей про насильство від дітей. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2020. № 3. 272 с. С. 79–80.
9. Сльозка Є. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. Жіночий консорціум України за підтримки VICE (Міжнародного католицького бюро дитини) та ОАК Foundation. 2015. 48 с.
10. Формирование и развитие личности ребенка на разных возрастных этапах. URL: http://koi.tspu.ru/koi_books/belyaeva/str18.htm.
11. Boat B.W., Everson M.D. Use of anatomical dolls among professionals in sexual abuse evaluations. *Child Abuse & Neglect*. 1988. № 12. P. 171–179. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0145213488900257?via%3Dihub>.
12. Helen L. Britton and Mary Allyce O'Keefe. Use of nonanatomical dolls in the sexual abuse interview. *Child Abuse & Neglect*. 1991. № 15. P. 567–573. URL: <https://www.researchgate.net/publication/21197094>.
13. Leventhal J.M., Hamilton J., Rekedal S., Tebano-Micci A., Eyster C. Anatomically correct dolls used in interview of young children suspected of having been sexually abused. *Pediatrics*. 1989. P. 401. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=CCKQAqAAQBAJ>.
14. Trends in children's disclosure of abuse in Israel: a national study IritHershkowitza, Dvora Horowitz b, Michael E. Lambc *Child Abuse & Neglect*. 2005. № 29. P. 1203–1214. URL: <https://www.nationalcac.org/wp-content/uploads/2016/10.pdf>.